

MAŁŻEŃSKI OBOWIĄZEK OCHRONY ŻYCIA W ŚWIELE NAUCZANIA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

O zagrożeniach ludzkiego życia donosi prasa, Internet, mówi się na ten temat w audycjach radiowych i programach telewizyjnych. Ludzie z przerażeniem wysłuchują wiadomości o gwałtach, morderstwach, atakach terrorystycznych pochłaniających tysiące ofiar. Coraz częściej słyszymy także o maltretowaniu i zabijaniu dzieci przez ich własnych rodziców. Problematyka ochrony życia – będąca przedmiotem niniejszego artykułu – na płaszczyźnie prawnej jest bardzo rozległa. Pojawia się na gruncie prawa karnego, cywilnego, międzynarodowego, sięga także do prawa pracy oraz ustawodawstwa socjalnego. Również Kościół katolicki w swym nauczaniu porusza kwestię troski o życie i niezmiennie stoi na stanowisku ochrony życia na każdym jego etapie.

W zdecydowanej większości współcześnie obowiązujących systemów prawnych niezależnie od różnic kulturowych, życie ludzkie jest afirmowane i *prima facie* zajmuje najwyższe miejsce w hierarchii dóbr chronionych prawem. Życie jest bowiem jedynym, nieodtwarzalnym i niepowtarzalnym dobrem człowieka, przysługującym każdej istocie ludzkiej.¹ Boży zakaz „nie zabijaj”² nie tylko zakazuje zamierzonego i bezpośredniego zabójstwa człowieka, ale wzywa także do zaangażowania się w obronę życia ludzkiego.³ Zobowiązanie to w pierwszym rzędzie dotyczy małżonków. Z pewnością dziecko oznacza dla rodziców nowy trud i wzrost kosztów, stąd pojawia się bardzo mocna w obecnych czasach pokusa, aby dziecka nie było. Ten fakt kulturowy sprawia, że dokładniejsza analiza współczesnych regulacji prawnych nie pozwala już tak jednoznacznie mówić o afirmowaniu ludzkiego życia. Zamykanie się na dar życia ludzkiego, ucieczka od jego obrony, obojętność na los nienarodzonych dzieci i brak zaangażowania się w służbę życiu są powszechnymi zjawiskami poważnie ograniczającymi ochronę życia ludzkiego. W dyskusjach na

1 J. Giezek, R. Kokot, Granice ludzkiego życia a jego prawna ochrona, [w:] B. Banaszek, A. Preisner (red.), Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP, Warszawa 2002, s. 101–102.

2 Wj 20, 13, [w:] Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, wyd. 5, Poznań 2000.

3 T. Borutka, Społeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie, Kraków 2004, s. 321–323.

temat regulacji relatywizujących ochronę życia to właśnie rodzice wyraźnie powinni zajmować zdecydowane stanowisko chroniące życie najsłabszych ludzi.

Podstawowym argumentem, na którym opiera się nauczanie Kościoła na temat poszanowania życia jest stwierdzenie, że życie ludzkie jest darem Boga.⁴ Życie ludzkie jest święte, nienaruszalne, godne najintensywniejszej ochrony prawnej.

Ochronę życia ludzkiego powinna zapewnić przede wszystkim jego matka, która jest pierwszym gwarantem życia nienarodzonego jeszcze dziecka.⁵ Opieka ta wyraża się m.in. w powstrzymaniu od alkoholu, narkotyków czy nikotyny.⁶ Od początku w łonie matki kształtuje się prawdziwy człowiek, który jest chroniony przez instynkt macierzyński, miłość rodzicielską, prawo Boże i prawa ludzkie.⁷ Sytuacja, w której matka dopuszcza się zamachu na życie własnego dziecka, jest nieporozumieniem, wyjątkowym dramatem.⁸ Każdy człowiek poczęty ma prawo do życia, do poznania świata, do osiągnięcia tego celu, który wyznaczył mu Bóg.⁹

Prawo kanoniczne, które jest konsekwentne w ochronie ludzkiego życia, jest pierwszym systemem uznającym w pełni podmiotowość *nasciturus* ze względu na jego własną wartość i godność osoby.¹⁰ Nauka Kościoła na temat aborcji jest jasna i zdecydowana.¹¹

Wielkimi obrońcami prawa do życia byli poszczególni papieże. W encyklice *Humanae vitae* z 25 lipca 1968 r. papież Paweł VI¹² stwierdza, że wszelkie praktyki antykoncepcyjne są przez Kościół uznane za głęboko niemoralne. Podkreśla się, że ułatwiają one niewierność małżeńską, rozwiązłość seksualną, prowadzą jedynie do zaspokojenia seksualnego, przyczyniają się do traktowania kobiety jako środka i narzędzia służącego zaspokajaniu żądz.¹³ Ważne miejsce wśród dokumentów kościelnych omawiających kwestię wartości ludzkiego życia zajmuje Deklaracja o przerywaniu ciąży *Quaestio de abortu* z 1974 r.¹⁴ oraz Instrukcja *Donum vitae* z 1987 r.¹⁵

4 J. Mazur, *Katolicka nauka społeczna*, Kraków 1992, s. 204–204.

5 Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994, nr 2378; S. Jasione, *Prawa człowieka*, Kraków 2004, s. 20.

6 R. Sztymmler, *Ochrona prawa do życia dziecka poczętego*, [w:] B. Sitek, M. Sitek, G. Dammacco, J.J. Szczerbowski (red.), *Prawo do życia a jakość życia w wielokulturowej Europie. Materiały V Międzynarodowej Konferencji Praw Człowieka* (Olsztyn, 30–31 maja 2005), Olsztyn 2007, s. 281–288.

7 S. Wyszynski, *W obronie życia nienarodzonych*, Warszawa 1990, s. 7.

8 W. Góralski, *Funkcja prokreacyjna rodziny w prawie kanonicznym*, [w:] J. Krukowski, T. Śliwowski (red.), *Współdziałanie Kościoła i państwa na rzecz małżeństwa i rodziny. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich*, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Diecezję Łomżyńską, Łomża 6–7 września 2004, Łomża 2005, s. 55–68.

9 T. Jasudowicz (red.), *Prawa rodziny – prawa w rodzinie*. Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie. Wypisy z nauczania Ojca Świętego, Toruń 1999; S. Wyszynski, *W obronie życia nienarodzonych*, op. cit., s. 8–9.

10 L. Świto, *Osobowość prawna nasciturus* w prawie kanonicznym i polskim, „Prawo Kanoniczne” 1997, nr 1–2(40), s. 233–248.

11 R. Sztymmler, *Prawo do życia w nauczaniu Jana Pawła II*, „Studia Warmińskie” 1991, nr 28, s. 95–108.

12 AAS 60 (1968) 481–503.

13 M. Dziewiecki, *Humanae vitae, czyli miłość i seksualność*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2009, nr 9(2), s. 59–62.

14 AAS 66 (1974) 730–747.

15 AAS 80 (1988) 70–102.

Embrion ludzki od chwili poczęcia ma jednakowe prawa jak każdy inny człowiek, należy mu okazać szacunek, godność i troskę o jego rozwój. Natomiast diagnoza przedporodowa dopuszczalna jest jedynie wtedy, kiedy wykonywana jest nie w celu późniejszego wyeliminowania chorego płodu, a jedynie służy podjęciu decyzji, jaką najbardziej skuteczną przyjąć metodę leczenia. Nauczanie Kościoła dotyczące aborcji zostaje przypomniane w Adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym z 22 listopada 1981 r.¹⁶ Jan Paweł II podkreślał, że troska o dziecko, jeszcze przed jego narodzeniem, od pierwszej chwili poczęcia jest pierwszym podstawowym testem stosunku człowieka do człowieka.¹⁷ W *Evangelium vitae* z 25 marca 1995 r.¹⁸ papież Jan Paweł II uroczystie przypomniał niezmiennie nauczanie Kościoła o wewnętrznym złu czynów wymierzonych w życie niewinnego człowieka i w inny sposób naruszających jego godność.¹⁹ Nauczanie prorodzinne kontynuuje Benedykt XVI.²⁰

Nic zatem dziwnego, że ogłoszony przez Jana Pawła II Kodeks Prawa Kanonicznego,²¹ w ślad za wcześniejszymi unormowaniami, za przerwanie ciąży przewiduje karę ekskomuniki *latae sententiae* oraz kary dodatkowe.²² Zgodnie z kan. 1398 Kodeksu Prawa Kanonicznego ekskomunice tej²³ podlegają sprawcy aborcji po faktycznym uśmierceniu płodu ludzkiego. Podmiotem przestępstwa przerwania ciąży jest katolik, który świadomie i dobrowolnie, wprost dla zadania śmierci dokonuje skutecznie w jakikolwiek sposób spędzenia płodu ludzkiego. Udział sprawcy (sprawców) w popełnieniu aborcji ma charakter fizyczny (np. lekarz wykonujący zabieg chirurgiczny; matka, która uderzała się w brzuch celem wywołania poronienia) i/lub moralny (np. osoba bliska nakłaniająca do aborcji). Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. poprzez umieszczenie aborcji wśród przestępstw przeciwko życiu i wolności człowieka podkreśla, że przestępstwo to jest przede wszystkim zamachem na życie poczętego człowieka. Kościół nakładając karę ekskomuniki ukazuje ciężar tej zbrodni, szkodę nie do naprawienia wyrządzoną niewinnie zamor-

16 AAS 74 (1982) 81–191. B. Mierzwiński, *Familiaris consortio* jako synteza doktrynalno–pastoralna nauczania Kościoła na temat małżeństwa i rodziny, „Ateneum Kapłańskie” 2007, z. 148, s. 214–221.

17 FC, 26.

18 AAS 87 (1995) 401–522.

19 J. Szkodoń, Obrona życia nienarodzonych w świetle encykliki *Evangelium vitae*, „Analecta Cracoviensia” 1998/1999, t. 30–3, s. 291–305; W. Bołoz, Obrona i promocja życia w encyklice *Evangelium vitae*, „Ateneum Kapłańskie” 1996, z. 126/1, s. 86–99.

20 Benedykt XVI, *Dzieci są cennym darem od Boga*. Przemówienie podczas spotkania z grupą odpowiedzialnych za ochronę dzieci (Londyn, 18.09.2010).

21 Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 II (1983) 1–317. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

22 R. Sztuchmiller, Obowiązek ochrony życia dziecka poczętego, „Chrześcijanin w świecie” 1989, nr 21/6, s. 34–44.

23 Ekskomunika pozbawia przestępcę niektórych dóbr, które nabył z racji przynależności do wspólnoty Kościoła. Kara *ferendae sententiae* nie wiąże winnego dopóki nie zostanie wymierzona, zaś kara *latae sententiae* zaciąga na jest przez sam fakt popełnienia przestępstwa, jeśli ustawa lub nakaz wyraźnie o tym stanowi (są to kary wyjątkowe, cięższe niż *ferendae sententiae*, gdyż pozbawiają możliwości przeprowadzenia obrony. Skutki ekskomuniki nie stwierdzonej kanonicznie określa kan. 1331 § 1 KPK 1983, zaś skutki ekskomuniki wymierzonej lub stwierdzonej kanonicznie – kan. 1331 § 2 KPK 1983.

dowanemu dziecku.²⁴ Oprócz ekskomuniki *latae sententiae* prawodawca kościelny przewidział dodatkowe sankcje karne na dopuszczających się tego przestępstwa. Osoba, która dobrowolnie popełniła to przestępstwo lub pozytywnie współdziałała, gdy skutek nastąpił, zaciąga nieprawidłowość, czyli stałą przeszkodę kanoniczną, której skutkiem jest np. zakaz przyjmowania święceń²⁵ oraz wykonywania już posiadanych.²⁶

By zachować życie na ziemi, Bóg powołał do istnienia społeczność rodzinną. Nadał jej trwałe więzy i podniósł małżeństwo do godności sakramentu.²⁷ Zatem najważniejsze prawa rodziny (w tym prawa dziecka) wynikają z tego, że przymierze małżeńskie jest wspólnotą mężczyzny i kobiety zawieraną na całe życie i realizującą określone przez Stwórcę cele małżeństwa (kan. 1055 Kodeksu Jana Pawła II).²⁸ Na małżonkach spoczywa obowiązek zrodzenia i wszechstronnego wychowania potomstwa w duchu chrześcijańskim. W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.²⁹ pierwszorzędnym celem małżeństwa było rodzenie i wychowywanie dzieci, a drugorzędnymi celami dobra małżonków (wzajemna pomoc w pożyciu i wychowywaniu dzieci oraz uśmierzenie pożądliwości). Zasady dotyczące pożycia małżeńskiego obowiązywały obojga małżonków w równym stopniu,³⁰ do wspólnych obowiązków należało wychowanie zrodzonego potomstwa.³¹ Obecnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w znacznym stopniu wywodzi swoje normy z nauczania Soboru Watykańskiego II, a także z nauczania Jana Pawła II. Istotnymi przymiotami małżeństwa są zatem jedność, nierozzerwalność, sakramentalność i płodność.³²

W związku ze służebnym charakterem małżeństwa względem ludzkiej prokreacji nupturienci nie są zdolni do ważnego wstąpienia w związek małżeński, jeśli w czasie jego zawierania trwali w stanowczym zamiarze zdecydowanego przeciwdziałania zrodzeniu potomstwa poprzez uśmiercenie dzieci, gdyby tylko zostały poczęte. Wynika to z norm zawartych w kan. 1055 § 1 i kan. 1101 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego, czyli z zakwestionowania istotnego elementu małżeństwa, jakim jest zrodzenie potomstwa.³³ Dzieci są konkretnym owocem miłości ślubowanej przy ołtarzu. Również stwierdzone upośledzenie czy wada genetyczna u dziecka nienarodzonego nie jest podstawą do przerwania ciąży. Także chory i upośledzony ma pra-

24 KKK, nr 2272.

25 KPK 1983, kan. 1041 § 1, 4°.

26 KPK 1983, kan. 1044 § 1, 3°.

27 S. Wyszynski, W obronie życia nienarodzonych, *op. cit.*, s. 7.

28 R. Szttychmiller, Rodzina i prawo..., *op. cit.*, s. 153.

29 Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, 27.05.1917, AAS 9 II (1917) 3–521.

30 KPK 1917, kan. 1111.

31 KPK 1917, kan. 1113.

32 KPK 1983, kan. 1056. Por. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, *op. cit.*, s. 781.

33 R. Szttychmiller, Wykluczenie potomstwa w świetle najnowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej, „Ius Matrimoniale” 2000, nr 5/11, s. 103–122; *idem*, Doktryna Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa i jej recepcja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983, Lublin 1993.

wo do życia. W swym nauczaniu Kościół podkreśla, że przez doświadczenie, jakim jest wychowywanie upośledzonego dziecka człowiek (matka czy ojciec) mogą czynić pokutę.³⁴ Tylko w stosunku małżeńskim współżycie płciowe może być moralnie dobre. Małżonkowie mają obowiązek spełniać je w sposób zgodny z naturą.³⁵ Rodzenie dzieci jest obowiązkiem małżonków, choć wyraźnie zaznacza się, że nie jest to ich obowiązek jedyny. Obowiązek przekazywania życia winni małżonkowie wypełniać nie poddając się ślepeму instynktowi, lecz z pełną i świadomą odpowiedzialnością winni ustalać liczbę dzieci.³⁶ A przecież współcześnie coraz częściej oddziela się współżycie seksualne od jego funkcji prokreacyjnej.³⁷ Rodzice w najwyższym stopniu są zobowiązani do ochrony potomstwa. Są oni uznani za pierwszych wychowawców swoich dzieci.

Prawo kanoniczne wymaga od nupturientów zdolności do współżycia płciowego. Niezdolność do obcowania cielesnego może rodzić się z przyczyn organicznych (np. brak odpowiednich organów płciowych) oraz z przyczyn funkcjonalnych (np. zgwałcona w młodości kobieta odczuwa silny strach przed współżyciem w wyniku czego odmawia stosunków cielesnych z mężem). We wszystkich tych przypadkach nupturient nie może ważnie zawrzeć małżeństwa. Niemoc płciowa to jedna z przeszkód małżeńskich wymieniona w kan. 1084 Kodeksu Jana Pawła II, od której Kościół nie udziela dyspensy. Niemocy płciowej jako podstawy istnienia przeszkody, nie można mylić z pojęciem niepłodności (*sterilitas*). Zgodnie z całą tradycją kanoniczną i nauczaniem Soboru Watykańskiego II oraz z kan. 1084 § 3 niepłodność, czyli niezdolność do zapłodnienia i poczęcia potomstwa, jako taka ani nie wzbrania, ani nie powoduje nieważności małżeństwa.³⁸ Małżonkowie w takim przypadku są zdolni do współżycia, ale ze względu na istniejącą niepłodność nie dochodzi do poczęcia niezależnie od woli działających.³⁹

Kolejnym przejawem małżeńskiego obowiązku ochrony życia są normy zawarte w kan. 1152–1153 Kodeksu Prawa Kanonicznego, określające warunki separacji. Separacja (rozdzielenie) to zerwanie lub zaniechanie wspólnoty życia dwojga małżonków przy dalszym trwaniu zawartego małżeństwa.⁴⁰ Powód, prosząc o separację jako przyczynę może wskazać, że współmałżonek stanowi źródło poważnego niebezpieczeństwa dla duszy lub ciała potomstwa lub w inny sposób czyni zbyt

34 Quaestio de abortu, nr 14.

35 R. Sztuchmiller, Obowiązek ochrony życia dziecka poczętego, „Chrześcijanin w świecie” 1989, nr 21/6, s. 34–44; idem, Obowiązek przekazywania życia w rodzinie, „Chrześcijanin w świecie” 1988, nr 20/12(1), s. 8–19; idem, Obowiązki małżeńskie – istotne i nieistotne, „Ius Matrimoniale” 1998, nr 3(9), s. 115–134; idem, Obowiązki małżeńskie, Warszawa 1999, s. 82–90.

36 R. Sztuchmiller, Aspekty prawne rodzenia dzieci w rodzinie w świetle dokumentów roboczych Soboru Watykańskiego II, „Studia Warmińskie” 1994, nr 31, s. 113–132; idem, Koncepcje celów małżeństwa rozpatrywane podczas Soboru Watykańskiego II, „Roczniki Nauk Prawnych” 1993, nr 3, s. 17–41.

37 Quaestio de abortu, nr 16.

38 KPK 1983, kan. 1098.

39 E. Przekop, Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II, Olsztyn 1989, s. 136.

40 P. Gajda, Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego, Tarnów 2002, s. 246.

trudnym wspólne życie. Prawodawca kodeksowy zarządza, że z chwilą zadecydowania o separacji należy troszczyć się o odpowiednie utrzymanie i wychowanie potomstwa. Separacja nie niweczy małżeństwa, ale daje małżonkom szansę ratowania ich związku.⁴¹

Ze względu na to, że zadaniem rodziny jest budowanie Kościoła przez zrodzenie i wychowanie dzieci, proboszcz zobowiązany jest do pomocy duszpasterskiej.⁴² W kan. 1128 Kodeksu Prawa Kanonicznego ustawodawca nakłada na duszpasterzy obowiązek wspierania „w utrwalaniu jedności życia małżeńskiego i rodzinnego”. Ponadto zgodnie z kan. 529 Kodeksu Prawa Kanonicznego na proboszczu spoczywa obowiązek odwiedzania wiernych, umacniania ich wiary, starania się, aby małżonkowie i rodzice otrzymali pomoc w wypełnianiu własnych obowiązków oraz popierania wzrostu życia chrześcijańskiego w rodzinach.

Afirmujący stosunek do życia sprawia, że w swym nauczaniu Kościół zdecydowanie potępia antykoncepcję, sterylizację i aborcję. Często na ten temat wypowiadał się Ojciec św. Jan Paweł II, który nauczał, że życie jest wartością fundamentalną i nienaruszalnym prawem człowieka. Prawa rodziny w sposób wyraźny zostały sformułowane w *Karcie Praw Rodziny* ogłoszonej przez Stolicę Apostolską 22 października 1983 r.⁴³ Zgodnie z art. 3 *Karty Praw Rodziny* małżonkom przysługuje niezbywalne prawo do założenia rodziny, a także do decydowania o czasie narodzin i liczbie dzieci, który wyklucza nienaturalne środki planowania potomstwa.

Tylko stałe uświadamianie wartości ludzkiego życia może przynieść zmianę świadomości żyjących dziś pokoleń. Nikt z tego obowiązku nie może być zwolniony, zwłaszcza małżonkowie. Od ich publicznej aktywności zależy los wielu nienarodzonych dzieci.⁴⁴ W dyskusjach na temat aborcji winni oni wyraźnie opowiadać się za prawem do życia poczętych dzieci. Konieczne jest działanie instytucji rządowych i pozarządowych na rzecz rodziny,⁴⁵ prowadzenie akcji mających na celu ratowanie zagrożonego życia nienarodzonych, popieranie otwierania tzw. „okna życia”.

Postawa zapobiegania ciąży jest postawą przeciwną życiu, prawom natury i zaprzeczeniem misji człowieka, zaprzeczeniem jego wartości. Człowiek coraz częściej staje się w społeczeństwie zwykłym produktem, ocenianym według różnych kryteriów (konsumpcji, opłacalności).⁴⁶ Optymizmem napawa włączanie się coraz więk-

41 M. Greszata, *Kanoniczne procesy małżeńskie. Pomoc dla studentów*, Lublin 2007, s. 203; W. Góralski, O właściwe rozumienie separacji małżeńskiej, „Niedziela” 1999, nr 42/8, s. 6.

42 KPK 1983, kan. 529 § 1.

43 Stolica Apostolska, *Karta Praw Rodziny*, [w:] K. Lubowicki (red.), *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 1, Kraków 1999, s. 239–250.

44 R. Szytchmiller, *Wartości w życiu rodziny i społeczeństwa*, [w:] J. Guzowski (red.), *Kościół wobec przemian w Polsce: szanse i zagrożenia: materiały II Spotkań Naukowych w Hosianum czyli XII Warmińskich Dni Duszpasterskich*, Olsztyn 1996, s. 80–93.

45 T. Borutka, *Społeczne nauczanie Kościoła*, *op. cit.*, s. 323–324.

46 E. Drucka Lubecka de Séjournet, *Powody upadku rodziny w krajach Unii Europejskiej i wkład Polski w jej odbudowę*, [w:] J. Dzierżanowski (red.), *Wychowanie do szacunku dla ludzkiego życia. Materiały konferencji nauko-*

szej liczby osób w tworzące się różne ruchy, organizowane marsze dla życia i rodziny.⁴⁷

BIBLIOGRAFIA

1. Benedykt XVI, Dzieci są cennym darem od Boga. Przemówienie podczas spotkania z grupą odpowiedzialnych za ochronę dzieci (Londyn, 18.09.2010).
2. Bołoz W., Obrona i promocja życia w encyklice *Evangelium vitae*, „Ateneum Kapłańskie” 1996, z. 126/1.
3. Borutka T., Społeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie, Kraków 2004.
4. Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, [w:] AAS 75 II (1983) 1-317. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
5. Drucka Lubecka de Séjournet E., Powody upadku rodziny w krajach Unii Europejskiej i wkład Polski w jej odbudowę, [w:] Dzierżanowski J. (red.), Wychowanie do szacunku dla ludzkiego życia. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Katedrę Teologii Pastoralnej i Duszpasterstwa Rodzin Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego (28 maja 2004), Opole 2004.
6. Dziewiecki M., *Humanae vitae*, czyli miłość i seksualność, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2009, nr 9(2).
7. Gajda P., Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego, Tarnów 2002.
8. Giezek J., Kokot R., Granice ludzkiego życia a jego prawna ochrona, [w:] Banaszek B., Preisner A. (red.), Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP, Warszawa 2002.
9. Góralski W., Funkcja prokreacyjna rodziny w prawie kanonicznym, [w:] Krukowski J., Śliwowski T. (red.), Współdziałanie Kościoła i państwa na rzecz małżeństwa i rodziny. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Diecezję Łomżyńską, Łomża 6-7 września 2004, Łomża 2005.
10. Góralski W., O właściwe rozumienie separacji małżeńskiej, „Niedziela” 1999, nr 42/8.
11. Greszata M., Kanoniczne procesy małżeńskie. Pomoc dla studentów, Lublin 2007.
12. Jasione S., Prawa człowieka, Kraków 2004.
13. Jasudowicz T. (red.), Prawa rodziny – prawa w rodzinie. Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie. Wypisy z nauczania Ojca Świętego, Toruń 1999.
14. Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994, nr 2378.
15. Mazur J., Katolicka nauka społeczna, Kraków 1992.
16. Mierzwinski B., *Familiaris consortio* jako synteza doktrynalno-pastoralna nauczania Kościoła na temat małżeństwa i rodziny, „Ateneum Kapłańskie” 2007, z. 148.

wej zorganizowanej przez Katedrę Teologii Pastoralnej i Duszpasterstwa Rodzin Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego (28 maja 2004), Opole 2004, s. 7–19.

47 W Olsztynie taki marsz odbył się 3 czerwca 2012 r.

17. Pismo Święto Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, wyd. 5, Poznań 2000.
18. Przekop E., Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II, Olsztyn 1989.
19. Stolica Apostolska, Karta Praw Rodziny, [w:] Lubowicki K. (red.), Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. 1, Kraków 1999.
20. Świto L., Osobowość prawna nascitursa w prawie kanonicznym i polskim, „Prawo Kanoniczne” 1997, nr 1–2 (40).
21. Szkodoń J., Obrona życia nienarodzonych w świetle encykliki Evangelium vitae, „Analecta Cracoviensia” 1998/1999, t. 30–3.
22. Sztymmler R., Doktryna Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa i jej recepcja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983, Lublin 1993.
23. Sztymmler R., Ochrona prawa do życia dziecka poczętego, [w:] Sitek B., Sitek M., Dammacco G., Szczerbowski J.J. (red.), Prawo do życia a jakość życia w wielokulturowej Europie. Materiały V Międzynarodowej Konferencji Praw Człowieka (Olsztyn, 30–31 maja 2005), Olsztyn 2007.
24. Sztymmler R., Obowiązki małżeńskie, Warszawa 1999, s. 82–90.
25. Sztymmler R., Aspekty prawne rodzenia dzieci w rodzinie w świetle dokumentów roboczych Soboru Watykańskiego II, „Studia Warmińskie” 1994, nr 31.
26. Sztymmler R., Koncepcje celów małżeństwa rozpatrywane podczas Soboru Watykańskiego II, „Roczniki Nauk Prawnych” 1993, nr 3.
27. Sztymmler R., Obowiązek ochrony życia dziecka poczętego, „Chrześcijanin w świecie” 1989, nr 21/6.
28. Sztymmler R., Obowiązek przekazywania życia w rodzinie, „Chrześcijanin w świecie” 1988, nr 20/12(1).
29. Sztymmler R., Obowiązki małżeńskie – istotne i nieistotne, „Ius Matrimoniale” 1998, nr 3(9).
30. Sztymmler R., Prawo do życia w nauczaniu Jana Pawła II, „Studia Warmińskie” 1991, nr 28.
31. Sztymmler R., Wartości w życiu rodziny i społeczeństwa, [w:] J. Guzowski (red.), Kościół wobec przemian w Polsce: szanse i zagrożenia: materiały II Spotkań Naukowych w Hosianum czyli XII Warmińskich Dni Duszpasterskich, Olsztyn 1996.
32. Sztymmler R., Wykluczenie potomstwa w świetle najnowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej, „Ius Matrimoniale” 2000, nr 5/11.
33. Wyszyński S., W obronie życia nienarodzonych, Warszawa 1990.

MARITAL DUTY UNDER THE PROTECTION OF LIFE IN THE TEACHING OF CATHOLIC CHURCH

The issue of the protection of the life, which is the subject of this article, is very extensive at the legal level. It appears in criminal law, civil law and international law; it also reaches labour law and social legislation. The Catholic Church in its teaching addresses the issue of concern for life and invariably takes the protection of human life seriously at every stage. Human life is the most valuable asset, from the perspective of the individual as well as from the whole society. In most modern legal systems in force, regardless of cultural differences, life occupies the highest place in the hierarchy of goods protected by law. The Act of God: “do not kill” not only prohibits the deliberate and direct killing of man, but also calls for a commitment to the defence of human life. This obligation applies primarily to spouses.

Keywords: spouses, canon law, abortion, life